

Oscar Fredriks kyrka 125 år

Vem var mannen som skapade en av de främsta nygotiska kyrkorna i Sverige? När man läser gamla gulnade tidningar, dokument och sköra papper börjar en man skymta fram som inte bara kunde rita hus. Han var också kunnig i teologi och liturgik, from, lite konservativ med en lätt blinkning åt det katolska. Man hittar också drag av romantik och mysticism.

Helgo Zettervall 1831-1907

Han blev säkert nöjd med sin kyrka, den gode arkitekten. Han hade haft väldigt bestämda idéer om hur en riktig kyrka skulle se ut. Någon vitkalkad tegnérlada ville han definitivt inte ha. Nej, en kyrka värt namnet skulle se ut som kyrkorna på medeltiden. Han var ju som andra 1800-tals människor svag för det romantiska och som sådan svärmade han gärna för medeltidens byggnadskonst, gotiken. Han skulle äntligen få bygga sin drömkyrka på Dahlins berg i stadsdelen Olivedal, helt och hållet i nygotisk stil.

Gotik

Den medeltida gotiken ville på alla sätt vända människans blick och tankar uppåt. Rymligheten, höjden, kupolerna, linjerna, pelarna, de stora fönstren, färgerna, dekorationerna, allt skulle leda tankarna uppåt, mot det himmelska.

Nygotik

På 1800-talet kallades denna gotikrevival för nygotik. Stilen var lik den medeltida men man var tvungen att skruva ner många av de arkitektoniska, kostsamma uttrycken. Smaken hade också blivit lite lugnare och de pengar som fanns att tillgå på 1800-talet fördelades efter andra principer än under medeltiden.

Så här ser Zettervalls drömkyrka ut i modern tid. Koret fick nya glasfönster på 30-talet, ett nytt altarskåp ersatte den ursprungliga altaruppsatsen 1945. Nytt altare och en helt ny möblering i koret kom till på 1970-talet och kyrkbänkarna målades i en skön, grön färg i början av 1980-talet. En ny restaurering påbörjas 2019.

Konservativ mysticist

Helgo Zettervall (1831-1907) var inte bara arkitekt. Han var också en from kristen, men ordade inte så mycket om det. Han tycks ha haft en mix av olika drag i sin andliga ryggsäck: lite konservativ, lite romantisk, lite mysticistisk. Radikalprotestantismen föll honom inte riktigt på läppen. Alla dessa drag tycks runnit igenom Zettervalls penna när han satte sig ner för att rita en kyrka till den år 1883 bildade Masthuggs församling. * Se sista sidan spalt 1, stycke 2.

Kungen som inte kom

Kyrkan fick namn efter dåvarande regenten Oscar II. Oscar Fredrik var hans författarpseudonym. Därav namnet. Oscar II ansåg för övrigt att Helgo Zettervall var en kunnig, skicklig och stor arkitekt. På påskdagen 1893 invigdes kyrkan med pompa ståt. Konungen, som hade fått en egen liten tron i kyrkan, var naturligtvis inbjuden, men fick förhinder och missade invigningen. Men stolen finns kvar i koret. Hans porträtt och lite trasiga byst kan beskådas inne i sakristian.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning
skrev om invigningen på påskdagen 1893:

Det var långa vagnsrader och stora skaror af fotgängare, som i det granna vårvädret på Påskdagens morgon styrde kosan till det nya templet. Man vandrade uppför den branta backen och dröjde gärna en stund på dess krön, innan man steg in i kyrkan.

- - -

Det är högt i tak, pelarne växa smärta ur det mosaikbelagda golvet; hvalfven spänns käckt och äro hållna i färger, som framhäfva deras luftiga daning; ljuset flödar in genom väldiga

fönster, mildradt af deras färgade rutor; totalintrycket stärkes, när man fått tid att se sig om bland mängden af fina detaljer.

Det är blott en sak, som stöter: läktarne, som värka tunga, skymmande och skrymmande. Man må ej förundra sig öfver, att de icke kunna rätt sammanmältas med det hela. De stora djupa läktarne höra nämligen till predikokyrkan, men te sig alltid som något "påhängdt" i ritualtemplet. Ett sådant är till hela sin anläggning denna nya lutherska kyrka.

Mindre läktare mer katedral

Journalisten i urklippet ovan som inte gillade läktarna i den nyinvigda kyrkan var säkert inte ensam om det. Läktarna vållade förmodligen huvudbry även för själve arkitekten, som måste ha hamnat i en konflikt. Han föredrog ju själv ritualtemplet framför predikokyrkan med många sittande, men å andra sidan måste ju kyrkan vara stor så att människoskarorna skulle få plats. Rymlighetens evangelium var viktigt för honom. Alla skulle få plats och nås av det glada budskapet. Helgo ville egentligen ge plats för hela 3000 sittande men fick nöja sig med 1685 sittplatser. Idag får 1100 människor plats i kyrkan.

De läktare som störde ögat togs bort 1940 och kyrkorummet fick mycket mer ljus. Kyrkan fick nu ännu mer karaktär av ritualkyrka och katedralkänslan förstärktes.

Mysticismen och arkitekturen

Det var inte bara kung Oscar som var begåvad med en poetisk ådra. Även Helgo Zettervall tyckte om att uttrycka sig verbalt. Han diktade under pseudonymen Nikola. Nikolaus var ett av hans andra förnamn. I citatet till höger skriver han att "Ingen konst står närmare mysticismen än arkitekturen". Det tål att mediteras över. Kanske hänger det ihop med hans förmåga att se helheten. Han lämnade inget åt tillfälligheter. Allt var teologiskt och

Bild från tiden när kyrkan rymde 1685 sittplatser. 1940 togs läktarna längs med längskeppet bort och kyrkan vann mer rymd och ljus. De lösa bänkarna i mitten försvann och de fasta bänkpartierna breddades mot mittgången.

Ingen av konsterna står
närmare mysticismen
än arkitekturen som
– geometrisk, abstrakt
och stumt musikalisk –
lefver i rytm och i takt . . .

Nicola
(Helgo Zettervall)

liturgiskt genomtänkt. Hör bara hur suggestivt han tänker:

- Golvet i en kyrka ska vara vackert. Det ska påminna oss om att marken som vi står på är helig!
- Koret är ett förrum till den värld som ligger utanför det världsliga!
- Koret är kyrkorummets crescendo!
- Korfönsterna är kyrkans helgon-gloria!

Oscar Fredriks kyrka är så harmonisk och självklar i sina linjer och uttryck att tanken lätt förs till något som är mycket större, bortom arkitekturen och väggarna.

Doris Andrén

Alla gamla byggnader behöver underhållas, skötas om och anpassas efter tidens krav. Oscar Fredriks kyrka har genomgått tre större restaureringar, 1915, 1940 och 1978. Här presenteras de mest synliga förändringarna. Andra viktiga årtal är 1930-talet då kyrkan fick sina nya glasfönster i koret och 1945 då den nya altartriptyken ersatte den ursprungliga altaruppsatsen.

1913-15

Kritik hade framkommit att Zettervalls kyrka var överdekorerad och för mörk. Så många utsmyckningar målades över och väggar och tak fick en ljus, gul ton.

Konstnären Albert Eldh åtog sig en stor uppgift. Han skulle utföra nya vägg- och takmålningar i koret och i sidokapellet. Vid sidan av koret målade han Jesu liv i fyra scener.

Predikstolen flyttades från korets södra sida längre in i kyrkorummet i hopp om att förbättra hörbarheten.

De fyra evangelisterna pryder predikstolen från 1893. Här sitter Markus med sin evangelistsymbol, lejonet.

1940

Restaureringen på 40-talet var omfattande. De tunga skrymmande sidoläktarna i långhuset revs. Mittgången gjordes smalare. Bild sid. 2.

40-talets stilideal gick tydligen åt grått. Hela kyrkan blev grå. Väggar och valv, inklusive valvdekorationer, målades över.

Kortaket och muralmålningarna klarade sig dock. Långhuset fick nya armaturer. I långhusfönstren insattes patinerat antikglas.

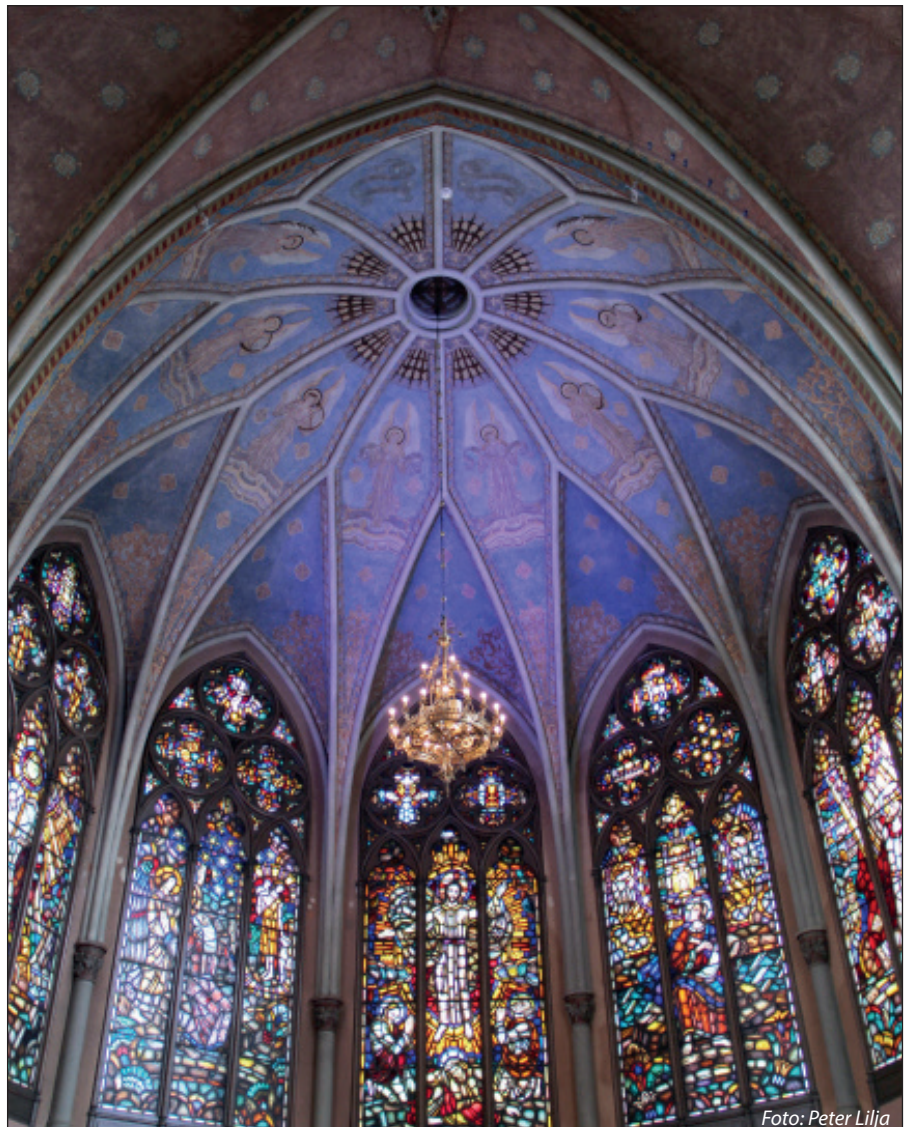

Foto: Peter Lilja

Albert Eldh målade kortaket och väggarna 1915. På 30-talet fick han också skapa nya korfönster. På bilden syns Jesus på Förklaringsberget i mitten, Abraham under stjärnhimlen till vänster och Johannes som skriver ner sina uppenbarelser till höger. Både kortaket och fönstren ska påminna om det himmelska; taket med sina änglar och fönstren med det himmelska ljuset som tema. Hela koret är idag Albert Eldhs verk!

”Ett monumentalt altarskåp, ett kyrkligt konstverk av stora mått. Det lyser som ett juvelskrin i gnistrande färger på guldgrund”, kunde man läsa i en dagstidning 1945. Det var konstnären Erik Abrahamsson som skapat altarskåpet med stark medeltidskänsla med mycket guld och rött. Den ursprungliga altarprydnaden placeras då under norra läktaren men står i dag i södra kapellet.

1974-78

På 70-talet var Oscar Fredriks kyrka så skadad av ålder och göteborgsväder att kritiska röster höjdes för att katedralen skulle rivras och ersättas av en mindre och mer funktionell kyrka som skulle passa församlingen bättre. Så blev det inte. Tack för det. En tredje stor restaurering stod för dörren. Arkitekt Börje Blomé fick uppdraget. Omfattande yttre reparationsarbeten utfördes på väggar och tak. Tegel och koppar byttes ut där det var skadat.

1977 kunde de inre arbetena påbörjas. Fuktskador och annat nödvändigt klarades av och arbetet med att skapa ett flexibelt och fungerande gudstjänstrum påbörjades.

Tre kyrkor i ett skulle ordnas. Hela kyrkorummet skulle användas vid stora gudstjänster och konserter. Till den vanliga söndagsgudstjänsten skulle det räcka med halva kyrkan, och små gudstjänster och andakter skulle firas i koret.

Det var också i koret som de största förändringarna skulle ske. Ett nytt altarbord placerades närmare församlingen. En ny altarring bestående av flexibla knäfall ersatte den ursprungliga. Ett sextiotal stolar placerades ut i "lillkyrkan". En inte alltför kvalificerad gissning skulle vara att Zettervall gruffar lite i sin grav. Han menade att koret är tillför Herrens heliga nattvard och det ska inte belamras med onödiga bänkar. Å andra sidan tänkte han ju också rätt praktiskt.

Nu flyttades predikstolen tillbaka igen till sin ursprungliga plats. Akustikproblemen skulle lösas med en modern ljudanläggning.

Sen var det dags för målarburkarna. Det gråa fick ge vika och man återvände till den gula tonen från 1915. Dekorationerna på valvbågar och pelarkapitäl togs åter fram och retuscherades och Albert Eldhs väggmålning i koret lyftes fram igen. Något år senare målades också kyrkbänkarna gröna så att bänkkvarteren mest liknade en glad ärtåker, tyckte någon. *Doris Andrén*

"Lillkyrkan" som blev till på 70-talet används flitigt för andakter och minder gudstjänster. Hela kyrkan kommer till användning framför allt vid konserter. Men vid Lucia och Advent kan även denna stora katedral kännas för liten.

Foto: Peter Lilja

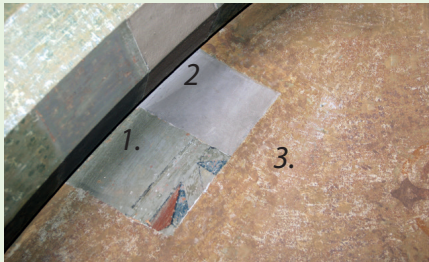
Det måste ha känts bittert för Reinhold Callmänder som skapade de ursprungliga glasfönsterna i koret att de varken höll för väder eller vind eller för närmare konstnärlig granskning. Albert Eldh, kyrkans stora konstnär fick ta över det jobbet på 30-talet istället. Men dessa två fina rosettfönster ska Callmänder ha heder av. De beundras av många. Rosettfönstret till höger, som var övermålat med svart färg för att kvällssolen inte skulle sticka prästerna i ögat vid aftonsången, skrapades fram igen på 70-talet. Idag får kvällssolen lysa in med all intensitet och lekfullt sprida glada färgfläckar lite varstans i kyrkorummet. Detta märks särskilt mycket efter fönstertvätten och renoveringen häromåret. T.h. Dekoren på bågarna togs fram -78.

Lite till om kyrkan

Historiens vingslag

Under restaureringen på 70-talet la man vinn om att bevara historien. I de s.k. dokumentationsytorna får man en uppfattning om olika epoker. I koret t.ex. kan man se hur väggen såg ut: 1) 1893 2) 1945 3) 1915 och nu. På 70-talet valde man att inte putsa ner till ursprungsmålningen utan till Albert Eldhs lugnare målning från 1915.

Masthugg och Oscar Fredrik

Den stora Masthuggsförsamlingen, bildad 1883, delades 1908. Den gamla delen där Oscar Fredriks kyrka låg fick namn efter kyrkan, den nya delen kallades för Masthuggs församling och fick senare sin egen kyrka 1914, Masthuggskyrkan.

Kyrkoherde Lars-Gunnar Ericson står framför Zettervalls altarpredikstol i norra kapellet på 70-talet och håller en lunchandakt. Idag används platsen som ett slags kyrktorg.

Kyrkoherdar knutna till Oscar Fredriks kyrka

Edvard Osterman 1889-1909
Viktor Rundgren 1912 -1921
Oscar Cullberg 1921-1957
Karl-Åke Henningson 1958 - 1970
Lars-Gunnar Ericson 1971-1986
Kenneth Kjellberg 1986 - 2009
Bengt Olsson 2009 - 2013
Jenny Rogestedt 2014-2017
Eva Lardner Björklund, församlingsherde 2018 -

Kyrkan kan numera, sedan 2010, belysas och färgsättas efter behov och efter behag.

Predikstolen med de fyra evangelisterna är ursprunglig från 1893.

Matteus med en bevingad människa.

Markus med lejonet.

Lukas med oxen.

Johannes med örnen.